

İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ VE İLKÖĞRETİMDEKİ ÖNEMİ

HUMAN RIGHTS EDUCATION AND IMPORTANCE IN SCHOOLS

Yrd. Doç. Dr. R. Bahar ÜSTE, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek
Yüksekokulu, rabia.uste@deu.edu.tr

ÖZET

İnsan hakları konusunun önemi, insanın başlı başına bir değer olmasından kaynaklanmaktadır. Kişinin doğumu ile başlayan ve ölümü ile sonlanan “insan hakları” her yaştaki, her gelir grubundaki, her eğitim aralığındaki, her meslekteki bireyi yakından ilgilendirmektedir.

Çalışmada, insan haklarının önemi ve demokrasi ile nasıl bir ayrılmaz bütün olduğu ele alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca, siyasal anlamda ve evrensellik boyutunda insan hakları açıklanmıştır. Özellikle, temel eğitimin verildiği ilköğretim sıralarındaki insan hakları eğitiminin nasıl olması gerektiği ve nelere dikkat edilmesi ile ilgili konular işlenmiştir. Alan çalışması yapılarak, siyasal anlamda görüşleri oluşum aşamasında bulunan beşinci sınıf öğrencileri ile anket yapılmıştır. Anket sonuçları çalışma içinde değerlendirilmiştir. Öğrencilerin insan hakları konusunda görüşleri alınmış ve ilköğretimde insan hakları konusunun okullarda ele alınış biçiminin boyutları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Demokrasi, Eğitim.

ABSTRACT

Human rights is an important subject because it is related with human beings. Starting from his birth till his death human rights is a concern of all people of all ages, all income groups, all education levels, and all occupations. In this study, after reviewing the importance of human rights, its relations and unity with democracy will be reviewed. Besides, human rights will be defined in political and global aspects. Especially, in this study why and which subjects of human rights should be thought in primary school education are considered. With this purpose a survey study is also conducted with the 5th grade primary school students who are in the age of development stage of political views. The

results of this survey have been used to determine the dimensions of teaching human rights to them.

Key words: Human Rights, Democracy, Education.

1. GİRİŞ

Eğitilmiş bir toplumun geleceğe güvenle bakacağı kaçınılmazdır. Her konuda eğitim, bilginin, yeteneğin ve deneyimlerin gelişimini sağlayacaktır. İlköğretimde verilen temel eğitim, bilgi ile birlikte öğrencilerin davranışlarını etkilemektedir. Okul öncesi eğitimin öneminin arttığı günümüzde, bunun ilköğretim ile pekiştirilmesi toplumun ileri gitmesinde rol oynayacaktır. İnsana, insan olmasından dolayı değer vermek ilköğretim aşamasında, sosyalleşme ile birlikte ortaya çıkmaktadır. İlköğretim, insan ilişkilerinin gelişmesinde temel bir süreci oluşturmaktadır. Uzlaşmacı, hoşgörülü, eşitlikçi ve barışçı gençlerin yetiştirilebilmesi için “insan hakları” ile ilgili kavramların ilköğretim sırasında benimsenmesi gerekmektedir. Toplumsal uzlaşma, karşılıklı sevgi ve saygı için özellikle ilköğretimde “insan hakları eğitiminin” yoğun bir biçimde öğrencilere verilmesi önem taşımaktadır.

Çalışmada, ilköğretim beşinci sınıf öğrencileri ile İzmir ve Aydın illerinde anket yapılmıştır. Beşinci sınıf öğrencilerinin seçilme nedeni, anket sorularında yer alan kavramları bilmeleri ve bunlarla ilgili değerlendirme yapabilecek düzeyde oldukları kabul edildiğindedir. İzmir ve Aydın ilinin seçilme nedeni ise, Ege Bölgesi'nde birbirine yakın iki il olması ayrıca, aynı bölgede ve yakın olmalarına rağmen öğrencilerin aynı sorulara nasıl cevap vereceklerinin belirlenmesidir. 392 öğrenci arasında yapılan anket çalışmasının verileri ve sonuçları çalışma içerisinde aktarılmıştır.

1.1. İnsan Hakları

İnsan hakları ya da kamu özgürlükleri genel olarak, insan onurunu korumayı, maddi ve manevi gelişmesini sağlamayı amaçlayan haklardır. İnsan hakları bireylerin yalnızca insan olmaktan dolayı kazandıkları haklar olarak karşımıza çıkar. Öncelikle insan hakları, kanuni eşitlik, kişi güvenliği, bireysel özgürlük, düşünce ve inanç özgürlüğü, siyasal haklar ve mülkiyet hakkını içine alır. İkinci olarak, çalışma, adil ücret, sosyal güvenlik, sendika ve grev, sağlık ve eğitim haklarını belirtir. Üçüncü olarak, ortak ve evrensel haklardır. Bu açıklamalara göre “Ben insan haklarına daha çok layığım” hiç kimse diyemez. Buna göre geniş anlamda insan hakları, “insanın tek tek kişilerle ve iktidarla ilişkileri içinde kendi malı olarak elinde bulundurduğu, kurallarla yönetilen ayrıcalıklardır” (<http://yayim.meb.gov.tr/yayimler/sayi34/dogan.htm>:1).

İnsan hakları ile demokrasi arasındaki kesin tamamlayıcılık bağı bulunmaktadır. Eğer insan hakları bireyin eksiksiz gelişmesi için gerekli bir koşulsuz demokratik

toplumdan, bireyin gelişimi için gerekli çerçeveyi oluşturması istenilir. Demokratik bir toplum bireylerin topluluğun yaşaması için gönüllü olarak verdiği desteğe dayandığından insan hakları böyle bir toplumun ön koşuludur (<http://www.canaktan.org/ekonomi/Avrupa-birligi/insan-haklar.htm:1>).

Demokrasilerde, kişi-toplum ilişkilerinin belirlenmesi sürecine halkın tamamı ile katılımı, azınlık haklarının saygılı bir çoğunluk yönetimi ile sağlanması, kişiye ait hak ve özgürlüklerin korunması, toplumun tüm üyelerine fırsat eşitliğinin sağlanması gibi ilkeleri içerir (Çam, 1987: 153).

Her insanın çeşitli özgürlüğünü korumak, özellikle de çoğunluğun inancına karşı korunması, demokratik bir devletin vatandaşlarına karşı olan görevleri arasındadır (Kongar, 1999:125). İnsan hakları kavramı ile sosyal adalet kavramını birlikte ele almak gerekmektedir. Sosyal adalette: **Haklar:** Siyasal özgürlükler ve kanun önünde eşitlik. **Ödüller:** Her bireyin yeteneklerinin ve faaliyetlerinin dikkate alınması. **İhtiyaçlar:** Bireyin hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan şeyler olarak karşımıza çıkmaktadır (Akalin, 1998:97). İnsan hakları yasalarla korunmaya çalışılır. Yasaya duyulan bu güven ve saygı nereden kaynaklanmaktadır? Bunun temelinde, yasaların ulusal iradeyi temsil edilen organ tarafından yapıldığı ve bu yüzden de bunların ulusal iradeyi temsil edilen organ tarafından yapıldığı ve bu yüzden de bunların kötü, ezici ve baskıcı olamayacağı varsayımı yatar (Tanör, 1994:179).

1.2. İnsan Haklarının Önemi

İnsan sahip olduğu davranış biçimlerini hayata geçirebildiği sürece mutlu olur. Davranışı engellenen insan mutsuz bireydir. Mutsuz insanlardan oluşan toplumun kendi içinde denge sağlaması olanaklı değildir. Uyumlu insan, çevresine ve topluma karşı sorumludur. Demokrat kimlik ancak böyle gelişir ve demokrasilerin gelişmesi de bu insanların çoğalması ile olanaklıdır. İnsan hakları, yeteneklerin gelişmesinde başarının geniş kitlelere yayılmasında, eşitlik ilkesinin herkesi kapsamada ve eğitim eşitliği açısından önemlidir. Ayrıca, zayıf ve güçsüzlerin hukuk devleti anlayışı ile korunmasını sağlarken, ahlaki konularda da hukuki güvence sağlamaktadır (<http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/sayi34/dogan.htm:2>).

İnsan hakları her zaman geçerli ideal özelliklere sahiptir. İnsan hakları kurallarından vatandaşların her birinin eşit biçimde yararlanması, insanlar arasında eşitlik anlayışını vurgular. Evrensellik özelliği nedeniyle, insan hakları içerik, zaman, yer bakımından değişmez özelliklere ve değerlere dayalıdır. Hakları ihlal edilmiş insan, onurundan uzak yaşamaya zorlanmış demektir (<http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/sayi34/ozturk.htm:1-2>). Amerikan Devrimi sonrasında insan hakları adına konuşan Lafeyette "Özgürlük adına dikilen bu anıt zalimlere bir ders, zulmedilenler de bir örnek olsun" demiştir (Paine, 1985:67). İnsan hakları bakımından özgürlük ele alınması öncelikli konular arasındadır. Çünkü, insan tabiatı gereği özgür doğar ve bu şekilde yaşamak ister. Bu yüzden en doğal hakkı olan insan haklarının başında özgürlük gelmektedir.

1.3. İnsan Hakları Eğitimi ve Amaçları

İnsan haklarının konusu eğer, insan ise insanın bu haklarına sahip çıkması gerekir. Kişilerde insan haklarına ilişkin bilinç ve duyarlılıklar eğitim yoluyla kazanılır. Sevgi, saygı, hoşgörü gibi konular eğitim yoluyla kazanılır. İnsan haklarını bilip tanımanın en etkili yolu eğitimidir. İnsan hakları eğitiminin asıl önemi dünya barışının sağlanması ve korunmasında göstereceği etkidir (<http://yayim.meb.gov.tr/yayimler/sayi34/dogan.htm:3>). İnsan haklarından uzaklaşan bir toplumda kaotik bir ortamın yaşanması olasıdır.

İnsan hakları eğitiminin ulusal hukuktaki ilk dayanağı Anayasadır. Anayasanın ikinci maddesi “insan haklarına saygı” ilkesine yer vermiştir. Ayrıca Anayasa’nın 42.maddesinde “eğitim ve öğretim hakkı ve ödevi”nden başka, Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 2/2 maddesinde “bireylerin hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmeyi amaç edinmiştir” (<http://yayim.meb.gov.tr/yayimler/sayi34/dogan.htm:6>) ifadesi bulunmaktadır. Yetiştireceğimiz çocuklarımız ve gençlerimizin insan hakları ile ilgili donanımlı olmaları öncelikle toplumsal dayanışmamız için gereklidir.

İnsan hakları bilgisi için, insan hakları eğitimi şarttır. Birleşmiş Milletler Anlaşması, örgütün kuruluş amaçları arasında “herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlama” (Özdek, 2000:152) amacını da belirtmiştir. Örgütün kuruluşundan üç yıl sonra, “Evrensel Bildiri” ilan edilmiştir. Evrensel Bildirge, “tüm insanlar, onur ve haklar yönünden özgür doğarlar” demektedir. İnsan, salt insan olması insanın kişilik ve özüne içkin bir değer olan “insan onurunu” taşıması nedeniyle insan haklarının öznesidir. Evrensel bildirgeye yansıyan anlayışla, insan hakları kendiliğinden kazanılır ama kendiliğinden bilinmez ve öğrenilmez. Doğuştan ve kendiliğinden kazanılan haklar, öğrenilmedikçe yok sayılır. İnsanı haklarından ayrı düşünmek, haklarından soyutlamak, özünde insanı yadsımaktır. İnsan, kendi hakları kadar başka insanların da hakları bulunduğu, onlara da saygı gösterme bilincinde olmalıdır (<http://yayim.meb.gov.tr/yayimler/sayi34/duman.htm:2>). İnsan hakları eğitimi toplumda yaşayan bireylerin birbirlerini hoş görmelerini ve uzlaşmalarını sağlayacaktır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 4 Kasım 1950 yılında imzalanmıştır. Türkiye ise 18 Mayıs 1954 yılında imzalanmıştır. Bu anlaşma ile “yaşama hakkı, adil yargılanma hakkı, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı, mülkiyet hakkı, eğitim ve öğrenim hakkı” gibi temel haklar ele alınmıştır (Gözübüyük, 1999:415-416). AB sürecinde de, hukuki güvenlik ile insan hakları çok yakından ilgilidir. Temel insan hakları bunların başında gelmektedir. Gizliliğin korunması, avukatların mesleki sır saklaması, adil yargılama hakkı, ceza hükümlerinin geriye etkili olmaması AB içinde önemli kurallardır (Bozkurt-Köktaş, 2001:124-125). Avrupa Birliği sürecinde önemli kılınan bu konular, her dönemde olması gereken kriterler olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan hakları eğitiminin amaçları, insan hakları yazılı hukukunda ve çeşitli uluslar arası toplantılarda aşağıdaki özellikler (<http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/sayi34/duman.htm:3>) sıklıkla yinelenmiştir:

- İnsan hakları eğitimi; karşılıklı anlayış, hoşgörü, saygı ve dayanışma davranışlarını özendirilmelidir.
- İnsan hakları eğitimi; bireye hak bilinci kazandırmanın yanı sıra, başkasının haklarına saygı göstermesini de öğretmelidir.
- İnsan hakları eğitimi; bir insan hakkıdır ve sosyal adalet, barış, demokrasi ve geliştirmeyi tam gerçekleştirmenin ön koşuludur.
- İnsan hakları eğitimi; insan haklarının güvenceye bağlanacağı ve ihlallerin önleneyeği sağlam bir temel oluşturur.

İnsan hakları eğitiminin en önemli amaçlarından biri de, çıkan krizlerin boyutları büyümeden ortadan kaldırmaktır. İstenilen, krizin meydana gelmesini önlemektir. Krizi önlerken insan haklarını gözetmek gerekir (Aydın, 2000: 349). Günümüzde yaşanan krizler ve boyutları büyüktür. Toplumların krizlerden en az zararla çıkabilmesi için, insan hakları eğitiminin yararlı olacağı kaçınılmazdır.

Hızlı değişen toplumlarda her şey birbirine karışır. Doğru ile yanlış, haklı ile haksız, iyi ile kötü, hatta güzel ile çirkin bile, hızlı değişme dönemlerinde çoğunlukla birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmaz olur. Çünkü toplumların bütün değerleri, inançları, insan ilişkileri, kurumları değiştirmektedir. İfade edilen kavramlar, genellikle “değer yargısı” denilen ve büyük ölçüde toplumsal bilince bağlıdır (Bahar, 1998:27). Yeni Dünya Düzeni içerisindeki oluşumları anlayabilmek ve kötü etkilerinden korunabilmek için insan hakları eğitiminin özellikle çocuklara verilmesinin olumlu etkilerinin olacaktır.

1.4. İnsan Hakları Eğitimi ve Okul Yönetimi

Toplumdaki diğer örgütlerin yanında en az onlar kadar hatta en ön sırada yer alan kuruluşların başında okullar gelmektedir. İnsan hakları eğitiminde okul ve sınıf havasının çok önemli bir etken olduğu bilinen bir gerçektir. Örgütün tutumunda rol oynayan faktörlerin başında, öğretmen ve yöneticiler gelmektedir. Okullarda çift yönlü bir anlayışa ve saygıya dayanan bir iletişim kurulur ise, doğal olarak örgütün havasında iyileşmeler söz konusu olabilecektir. İnsan haklarına saygı, başkalarını anlama, saygı gösterme ve kişiler arası çatışmaların önlenmesi için okul bulunmaz bir yerdir. Okul yaşamı toplumun küçük bir kesitini oluşturmaktadır. Okul kapalı bir toplum haline getirilmemeli her zaman dış dünyaya açık olmalıdır (Kepenekçi, 2000:97-98).

Duygu, düşünce ve uygulama açısından hoşgörü; kendimize yakın veya uzak bulduğumuz insanların her türlü duygu, düşünce ve davranışlarını anlamak ve kabullenmek için o insanları karşılıksız sevgi, saygı ve güven duyarak kurulan fonksiyonel bir ilişkidir (Büyükkaragöz / Kesici, 1998:72).

Okulda işbirliğine dayanan öğrenme ortamının oluşturulması, öğrencinin fikirlerine değer verilmesi, haklarına ve görüşlerine saygı duyulması, deneyimlerini ve yeni fikirler üretmeye teşvik edilmesi öğrencilere öğrenme sürecini kontrol etme yönünde biraz sorumluluk verilmesi insan hakları eğitiminin amacına ulaşması için gereklidir (Kepenekçi, 2000:102). Okullarda verilen eğitim ve öğretimin insanı hayata hazırlayabilecek yeterlilikte olması gerekmektedir. Böylesi bir durum insan hakları eğitimi vermek ve okul ortamında bunu yaşar hale getirmek her okul yönetiminin başlıca görevi olmalıdır.

Uzlaşmaz gibi görünen “özgürlük” ve “fırsat eşitliği” ilkelerini uyumlu hale getirmek zorunludur. Mutlak özgürlük taraftarları bunu en büyük değer olarak savunmaktadır. Bireysel özgürlüklerin sonsuz olarak kullanılması, zorunlu olarak fırsat eşitliğinin yok edilmesine yol açacaktır. Ne özgürlük ne de eşitlik tek başlarına en yüksek değerler değildir (Ünal, 1997:72). Okullar, eşitliğin, özgürlüğün, hoşgörünün, sevgi ve saygının olduğu ve toplumda yetiştirdikleri öğrencilerle ışık tutabilecek konumda olmalıdırlar.

1.5. Okul Yönetimi – Öğrenci İlişkileri

John Dewey, okulun bir demokrasi modeli olması gerektiğini savunur. Ona göre, insan hakları önce okulda korunmalı ve geliştirilmelidir. İlk günden itibaren okul, güvenli, adil, eşitlikçi, barışçıl olduğunu göstermelidir. Okul yönetimi de bu olguları destekleyecek davranışları sergilemelidir. Öğrencilerin, sergilenen davranışlarla anlatılanlar arasında paralellik kurması onların bu konuda inançlarını arttıracaktır. Otoriter bir ortamda, insan haklarını anlatmak anlamlı olmayacaktır. Okul yönetimi ve öğrenciler arasında sürekli çatışma söz konusu ise böyle bir ortamda insan hakları eğitiminden söz etmek olanaklı değildir. Okul disiplinin sağlanması için belirli kurallar bulunmaktadır. Ancak, otoriter bir ortamda insan haklarını öğretmek için çaba göstermenin çok anlamlı olmayacağı ortadadır. Bu yüzden, okullarda iletişim engellerini kaldırmak ve hoşgörü, işbirliği, karşılıklı güven atmosferini oluşturma öncelikli önem taşımaktadır. Öğrencilere gerekli sorumluluklar verilmeli, gereksiz müdahaleler önlenmeli ve öğrenciler hiçbir aşamada denetimsiz bırakılmamalıdır (Kepenekçi, 2000:98-99). Söylemlerin ve davranışların paralellik göstermesi gerekmektedir. Yoksa öğrenci, yaşayacağı çelişik durumu olumsuzluk olarak algılayarak istenmeyen tavırları sergileyebilecektir.

Demokrasinin uygulandığı bir okul yönetiminde, öğrenci okul yönetimini karşısında değil; yanında kabul eder. Demokratik değerler için; fikir çatışmalarının demokratik yollarla çözülmesi, değişen bir toplumda barışçı bir değişimin sağlanması, fikir çatışmasının hoşgörü perspektifinde oluşturulması, öğretimin demokratikleştirilmesi gelmektedir (Büyükkaragöz / Kesici, 1998:79).

1.6. Öğretmen – Öğrenci İlişkileri

İnsan hakları eğitiminin etkinliğinde öğretmenlerin “insan hakları” konusunda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Öğretmen, öğrenci için kaçınılmaz bir modeldir. Öğretmenler öğrenciler üzerinde üstünlük sağlamaya çalışmamalı, fakat öğrencilerde öğretmenlerine hiçbir şekilde saygısızlık yapmamalıdır. Öğretmenler, öğrencilerini dinlemeli ve fikirlerine değer vermelidirler. Ders işlenirken “öğretmen her şeyi bilir” (Kepenekçi, 2000:102) imajı değil, birlikte öğrenme teknikleri ortaya konulmalıdır. Öğretmen her konuda problem çözüme yeteneğinde olmalı ve öğrenciyi problem çözebilecek yeterliliğe getirmelidir. Öğretmen öğrencilerine kendisini çok iyi anlatmalı ve tanıtmalıdır. Öğretmenlerin bakışları, ses tonları ve ifadeleri öğrenciler üzerinde etkindir. Öğrencilere söz hakkı verilmeli yanlış bile olsa fikirleri dinlenmelidir. Öğrenci böylece, değerli olduğunu daha iyi anlayabilecektir.

Öğretmenin hoşgörüsü ve sabır içinde çocukların duygularını kabul etmeli, yargılamayan bir ses tonu ile sorunları söze dökülebilmeli, öğrenci olumsuz bir tavır sergilediğinde kısa, öz, ve aşağılamayan bir tavır sergilemeli, öğrencilere farklı öğrenme yöntemleri sunabilmeli, uyarılarını en az kelime ile yapabilmeli, öğrencilerin uygun davranışları görülmeli ve belirtilmelidir ((Büyükkaragöz / Kesici, 1998:781 - 82).

1.7. Öğrenciler Arası İlişkiler

Öğrenciler arasında eşitlik, kardeşlik ve özgürlük gibi kavramların yerleşmiş ve uygulanabilir olması gerekliliği bulunmaktadır. Öğrenciler arasında dil, din, ırk, mezhep, sosyal sınıf ve renk ayrımı yapmadan sadece insan olmaktan kaynaklanan arkadaşlığın okul ve yönetim tarafından verilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin okul kurallarına uyararak, arkadaşlarına ve okulun fiziki yapısına zarar verebilecek eylemlerini önleyici eğitimleri almış olmaları gerekmektedir. Öğrenciler okul ortamında birbirlerinin fikirlerine saygı gösteren ve temel haklara sahip çıkan bireyler olmalıdırlar. Kendi haklarını çiğnetmeyen ancak diğer arkadaşlarının da hakkını çiğnememesi gerektiğinin farkında olan bireyler olarak yetiştirilmeleri gerekmektedir. Öğrenciler arası iletişimin sağlıklı olması da insan hakları eğitimine yardımcı olabilecektir.

Eğer, öğrenci - öğrenci etkileşimi olumlu ise, öğrencilerin işbirliği içerisinde ekip çalışması yaptıkları gözlenmektedir. Öğrenciler arası çatışmaları iyi yönetmenin getireceği yararlılardan söz eden Johnson'a göre, “ben kazandım, sen kaybettin” düşüncesini ortadan kaldıracaktır (Kepenekçi, 2000:102). Paylaşıcılık, öğrenci-öğrenci etkileşiminde olumlu yönlerin gelişimi açısından önem taşımaktadır.

Sevgi ve hoşgörü birbirini tamamlayan kavramlardır. İnsanı insan olduğu için sevebilmek, affedebilmek, sabır ve saygı göstermek gerekir. Sevgi insanları birbirine yaklaştıran olumlu ve iyi duyguların tümüdür (Büyükkaragöz / Kesici,

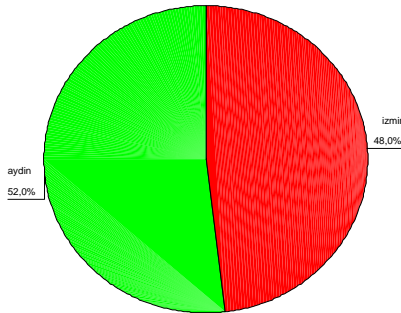
1998:79). Öğrenciler arasında geliştirilecek bu tür duygular ile onların birbirlerine olan güven duygularının gelişimine yardımcı olmak olanaklıdır. Okul yönetimine, öğretmenlerine, arkadaşlarına güvenen öğrenciler daha mutlu ve daha başarılı olabileceklerdir. Eğer güven ortamı yaratılmaz ise, öğrencilerin olumsuz davranışlar sergilemesi olanaklıdır.

Okul çağında kıskançlık, birçok hallerde adaletsizlik ve haksızlıktan doğar. Okul çağındaki kin, çocukta toplanmış öfke birikimidir. Okul çağında gururun oluşması kendine fazla güvenmekten ileri gelir. Görüldüğü gibi, okul çağında sağlıklı bir ahlaki eğitimin verilmesi aile, öğretmen ve çevreye düşmektedir (Büyükkaragöz / Kesici, 1998:99).

Fırsat eşitliğine sahip olmak toplumda olumlu yansımaları olacaktır. Bu konuda fırsat eşitliğine sahip olmak gerekmektedir. Demokratik ve liberal anayasanın olması, çoğulcu ve demokratik bir siyasal hayatın başlaması, kamuoyunun etkisini göstermesi istenilen bir durumdur (Tanör, 1994, s.181-182).

2. İZMİR VE AYDIN İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE BAĞLI İLKÖĞRETİM OKULLARINDA YAPILAN ANKET ÇALIŞMASI VE DEĞERLENDİRMESİ

İzmir ve Aydın illerinde, her birinde beş ayrı ilköğretim okulunda olmak üzere toplam on ilköğretim okulunda anket yapılmıştır. Anket çalışması sadece beşinci sınıf öğrencilerine yönelik olarak hazırlanmış ve uygulanmıştır. Anket çalışması, Mart-Nisan- Mayıs 2006 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Her ilde okullar seçilirken, gelir gruplarının farklılık gösterdiği semtlerde yapılmasına dikkat edilmiştir. Her iki ilde de demografik yapıları birbirinden farklı semtlerin seçilmiş olması o yaştaki öğrencilerin yaşadıkları sosyal çevreden de etkilenip etkilenmediklerini ortaya koyabilmektir. Aynı zamanda, değişik sosyal çevrelerde yetişen öğrencilerin insan haklarına bakış açılarını yakalayabilmektir. Bu verilerin elde edilebilmesi için on sorudan oluşan ve 3'lü likert ölçeğinin kullanıldığı bir anket formu hazırlanmıştır. Sonuçlar SPSS ortamında değerlendirilmiştir. Anketlerin frekans dağılımları yapılarak, iki ilin karşılaştırılması olarak sonuçları verilmiştir.

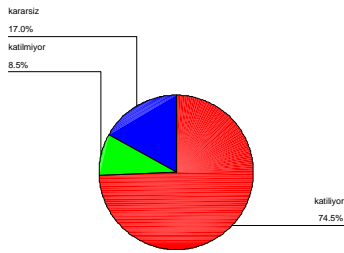

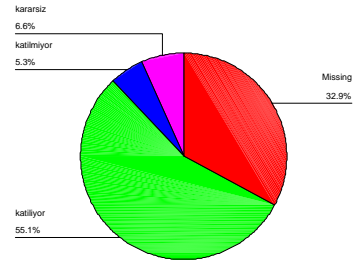
İzmir'de 188 beşinci sınıf öğrencisine, Aydın'da 204 beşinci sınıf öğrencisine anket uygulanmıştır. İllerdeki anket sayılarının birbirine yakın olması sonuç açısından önemlidir. Anket soruları ve frekans dağılımları aşağıda belirtilmiştir:

Soru:1 Okulumda kendimi güvende hissediyorum.

İzmir

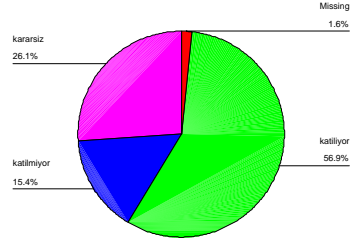
Aydın

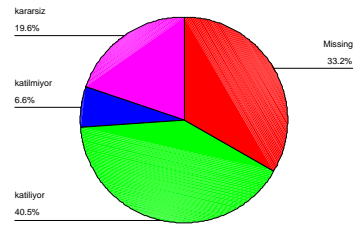
İzmir'deki öğrencilerin %74.5'i okullarında kendilerini güvende hissetmektedir. Aydın'da okulda kendilerini güvende hissedilen öğrenci sayısı ise %56.1'dir. İzmir'de bu konuda kararsız olanların oranı %17, okulda kendilerini güvende hissetmeyenlerin oranı %8.5'dir. İzmir'de ankete katılan öğrenciler, okullarında kendilerini güvende hissetmektedirler. Aydın'da kararsızların oranı %6.6, okulda güvende hissetmeyenlerin oranı %5.5'dir. Aydın'da da öğrenciler okullarına güvenmektedirler. İki il karşılaştırıldığında İzmir'deki öğrenci, Aydın'daki öğrenciden okulda kendisini daha güvende bulmaktadır.

Soru:2 Okulumda eşitlik ilkesi önemsenmektedir.

İzmir

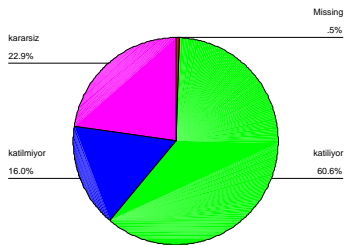
Aydın

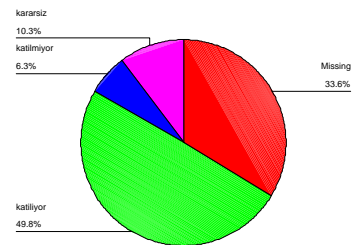
İzmir'de ankete katılan %59.9 oranındaki öğrenci okulunda eşitlik ilkesinin önemsendiğini düşünürken, Aydın'da okulunun eşitlik ilkesini önemsendiğini düşünen öğrenci sayısı %41.9'dur. İzmir'de bu konuda kararsız olduğunu söyleyen öğrenci oranı %28.1 iken, bu fikre katılmayanların oranı %15.4'dür. Aydın'daki kararsız oranı %19.1 iken, bu fikre katılmayanların oranı ise %6.6'dır. İzmir ili ile Aydın ili karşılaştırıldığında, İzmir'de ankete katılan öğrencilerin, Aydın'daki öğrencilere okullarında eşitlik ilkesinin benimsendiğini belirtmektedirler.

Soru:3 Okulumda fikirlerimi özgürce dile getirebiliyorum.

İzmir

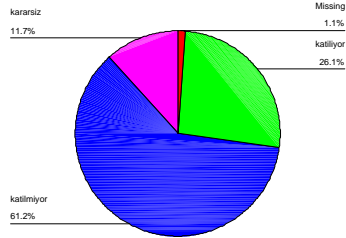
Aydın

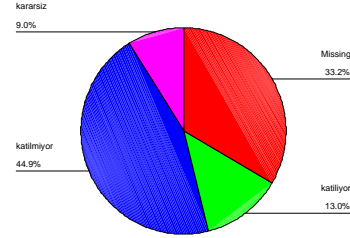
İzmir'de ankete katılan öğrencilerin %60.6'sı okullarında fikirlerini özgürce dile getirebildiklerini söylemektedirler. İzmir'de bu konuda kararsız olanların oranı %22.9, bu fikre katılmayanların oranı ise %16'dır. Aydın'da okulda fikirlerini özgürce dile getirebiliyorum diyenlerin oranı %49.8'dir. Aydın'da kararsızların oranı %10.3 ve katılmıyorum diyenlerin oranı ise %6.3'dür. Bu konuda İzmir'de ankete katılan öğrenciler Aydın iline göre fikirlerini daha özgür bir biçimde dile getirebildiklerini ifade etmektedirler.

Soru:4 Okulumda hoşgörü ortamı bulamıyorum.

İzmir

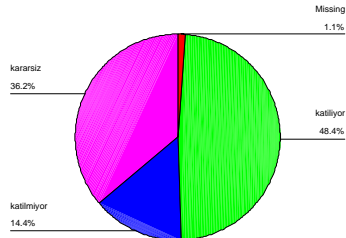
Aydın

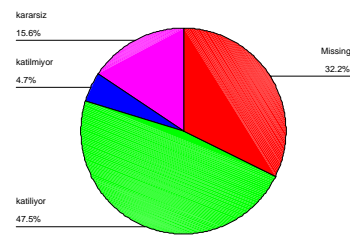
İzmir'de ankete katılan öğrencilerin %61.2'si okullarında hoşgörü ortamının bulunduğunu bunun için soruya katılmadıklarını vurgulamışlardır. İzmir'de hoşgörü ortamının bulunmadığını ifade edenlerin oranı %20.1, bu konuda kararsız olduğunu söyleyenler ise %11.1'dir. Aydın'da okullarında hoşgörü ortamını bulunduğunu belirtenlerin oranı %44.9'dur. Aydın'da bu konuda olumsuz düşünenlerin oranı %13 ve kararsızlar ise %9 olarak belirlenmiştir. İzmir'de ankete katılan öğrenciler, Aydın'daki okullardan daha fazla oranda hoşgörü ortamı yaratıldığı görüşündedir.

Soru:5 Okulumda çeşitli konularda uzlaşma sağlayabiliyorum.

İzmir

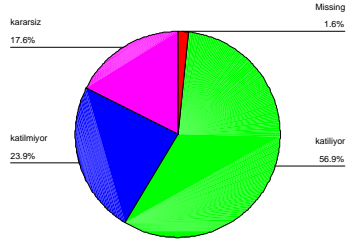
Aydın

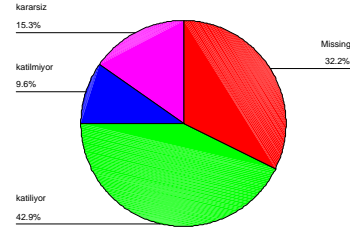
İzmir'de okullarında uzlaşma sağlayabildiklerini belirten öğrencilerin oranı %48.4'dür. İzmir'de, bu konuya katılmayanları oranı %14.4 ve kararsızlar ise %36.2'dir. Aydın'da okulda uzlaşma sağlandığını söyleyenlerin oranı %47.5'dir. Aydın'da bu konuya katılmayanların oranı %4.7, kararsız olanlar ise %15.6'dır. İzmir ve Aydın illerinde ankete katılan öğrencilerin yaklaşık %50'si okullarında uzlaşma sağlayabildiklerini belirtmişlerdir.

Soru:6 Öğrenciler arasındaki anlaşmazlıklar barışçıl yollarda çözümleniyor.

İzmir

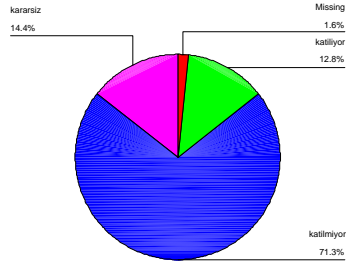
Aydın

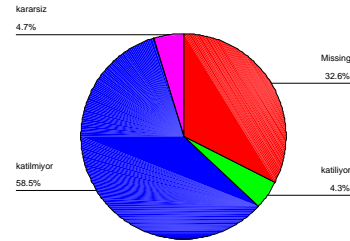
İzmir'de öğrenciler arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl yolla çözümlendiğini düşünenlerin oranı %56.9'dur. İzmir'de bu konuya katılmayanlar %23.9, kararsızlar ise %17.6'dır. Aydın'da öğrenciler arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümlendiğini düşünenlerin oranı %42.9'dur. Aydın'da bu konuya katılmayanlar %9.6, kararsız olanlar ise %15.3'dür. İki il karşılaştırıldığında İzmir'deki öğrenciler barışçıl çözümlerin okullarında olduğuna Aydın'daki öğrenciden daha fazla inanmaktadır.

Soru:7 Öğretmenlerimizin yaklaşımları sevecen değil

İzmir

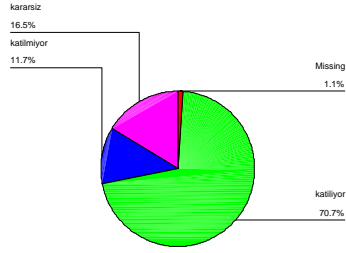
Aydın

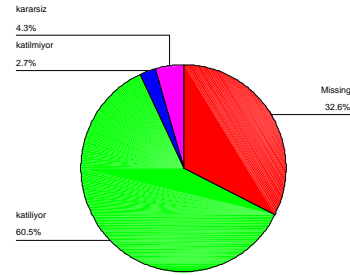
İzmir'de öğretmenin yaklaşımlarını sevecen bulanların oranı %75.9'dur. İzmir'de öğretmenin yaklaşımlarını sevecen bulmayanlar %12.8, kararsızlar ise %14.4'dür. Aydın'da öğretmenin yaklaşımını sevecen bulanlar %58.9'dur. Aydın'da öğretmenin yaklaşımını sevecen bulmayanların oranı %4.3, kararsızlar ise %4.1'dir. İzmir'deki sonuç öğretmenin yaklaşımının Aydın'a göre daha sevecen bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Soru:8 Okula başladığımdan bu yana özgüvenim olumlu yönde gelişti.

İzmir

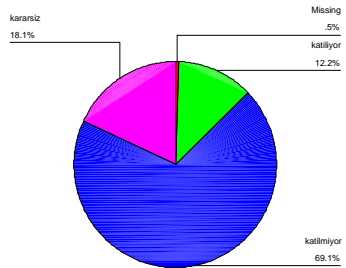
Aydın

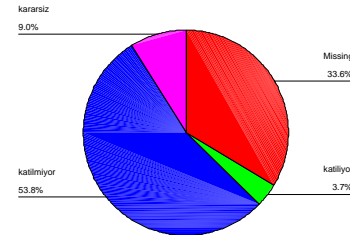
İzmir'de okula başladığından beri özgüveninin geliştiğini düşünenlerin oranı %70.7'dir. İzmir'de bu konuya katılmayanların oranı %11.7 ve kararsızlar ise %16.5'dir. Aydın'da okula başladığından beri özgüveninin geliştiğini söyleyenlerin oranı %60.5'dir. Aydın'da bu konuya katılmayanların oranı %2.7 ve kararsızlar ise %4.3'dür. İzmir'de ankete katılan öğrenciler okullarının özgüvenlerini geliştirdiğini belirtmişlerdir. Bu oran Aydın'da İzmir'e göre düşüktür.

Soru:9 Okulum sorumluluk duygusu oluşturmada başarısız

İzmir

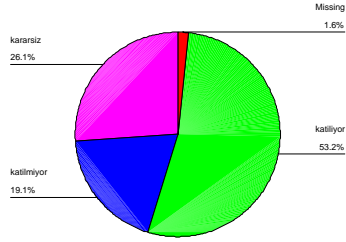
Aydın

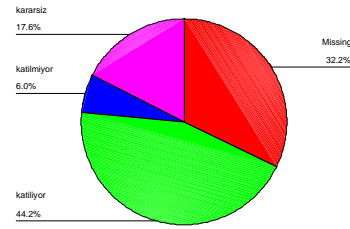
İzmir'de okulun sorumluluk duygusu verebildiğini düşünenlerin oranı %69.1'dir. İzmir'de okulun sorumluluk duygusu geliştiremediğini düşünenler % 12.2 ve kararsızlar %18.1'dir. Aydın'da, okulun sorumluluk duygusunu geliştirdiğini düşünenler % 53.8'dir. Aydın'da okulun sorumluluk duygusu geliştiremediğini düşünenler %3.7 ve kararsızlar ise %9'dur. İzmir'de ankete katılanlar Aydın iline göre okullarının sorumluluk duygusu aşılama daha başarılı bulmaktadırlar.

Soru:10 Okulumda uygulanan disiplin cezalarında insan onuruna dikkat ediliyor.

İzmir

Aydın

İzmir’de disiplin cezalarının insan onurunu kırmayacak biçimde verildiğini düşünenler %53.2’dir. İzmir’de disiplin cezalarının insan onurunu kırarak biçimde verildiğini düşünenlerin oranı %19.1’dir. Aydın’da disiplin cezalarının insan onurunu kırmayacak biçimde verildiğini düşünenler %44.2’dir. Aydın’da disiplin cezalarının insan onurunu kırarak biçimde verildiğini düşünenlerin oranı %6 ve kararsızlar %17.6’dır.İki il karşılaştırıldığında İzmir’deki öğrenci insan onuruna daha fazla dikkat edildiğini belirtmektedir. Sonuçlara bakıldığında her iki ilde de %50’ye yakın öğrenci bu konuya dikkat edilmediğini de vurgulamaktadır.

3. SONUÇ

İnsan hakları ile demokrasi birbiri ile ayrılmaz parçalardır. İnsan hakları eğitimi, okul öncesi eğitimle başlamalı ve her eğitim aşamasında gerektiği kadar verilmelidir. Aile yapılarımızın nedenleri ve sonuçları tartışmaya açık olmaması, okul ve öğretmenlerin bu tartışma ortamını eğitim içerisinde sürekli hale getirememeleri, öğrencilerin özgüvenlerinin oluşmasındaki olumsuzlukları beraberinde getirmektedir. Aile, okul ve sosyal çevrenin fikir üreten öğrenciler yetiştirebilmesi için “insan hakları” ile ilgili bilgi sahibi olmaları ve bunu yaşam felsefesi haline getirmiş bulunmaları gerekmektedir. Öncelikle toplum için, “insan hakları eğitimi” ilköğretim sırasında pratik bir biçimde verilmelidir.

İzmir ve Aydın’da beşinci sınıf öğrencileri arasında yapılan anket çalışması sonucunda, öğrenciler okullarında tam anlamıyla kendilerini güvende hissetmediklerini, eşitlik ilkesinin istenilen düzeyde olmadığını, fikirlerini özgürce ifade edemediklerini, yeterince hoşgörü ve uzlaşma ortamı göremediklerini, öğrenciler arasında barışçıl çözümlerin kolay sağlanamadığını, öğretmenlerin her zaman sevecen olmadığını, disiplin cezalarının insan onuruna yaraşır biçimde verilmeyeceğini düşünenlerin oranı oldukça yüksektir. Okullarda öğrencilerin özgüvenini geliştirme ve sorumluluk duygusu aşılayabilme oranları

ise diğer sorulara göre yüksektir. Her iki ilde de beşinci sınıf öğrencileri insan hakları bakımından temel olarak kabul edilebilecek kavramların okullarında tam anlamıyla oluşmadığını vurgulamaktadır.

Yapılan anket çalışması öğrencilerin okul içerisinde katılımcılığı yaşamadıklarını da ortaya koymaktadır. Ankete katılan öğrenciler sorulara cevap vermelerinin yanında, anket üzerine bazı açıklamalarda da bulunmuşlardır. Bu açıklamalar öğrencilerin bilinçli olduklarını ve ülkedeki demokratikleşme süreci ile ilgilendiklerini de belirlemektedir. Ankette sorulmamış olmasına rağmen, ortak olarak okullarında temsilciler seçtiklerini ancak bu öğrencilerin fonksiyonlarının olmadıklarını söylemektedirler. Okullarında yapılan her seçimin etkisizlikle sonuçlandığını düşünmektedirler.

İnsan hakları eğitimi konusunda okul yönetimlerine, özellikle öğretmenlere büyük görev düşmektedir. Öğretmenler sınıf ortamında bu eğitimin önemini sürekli vurgulamalı ve teoriden çok pratiğe geçirmelidir. Okul yönetimi özgür bir bireyin eğitimi bir birey olduğunu öğrencilere gösterebilmelidir. Demokrasinin ve insan haklarının yaşanan bir süreç olduğu öğrencilere anlatılmalıdır. Okullarda öğrenciler sevgi ve saygı ortamı görebilmeli, toplumda da gördüklerini yansıtabilmelidirler.

İlköğretimde temel bilgilerin alınması, insan hakları eğitimi açısından da önemlidir. İnsan hakları ve demokrasinin yarınlar taşıyınmasında, "İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNİN" yeri ve önemi öğrenciler arasında da kabul edilmelidir. Bunu sağlayabilecek birim okullar, kişiler ise, okullarda görev alan yöneticiler ve öğretmenlerdir.

KAYNAKÇA

AKALIN, G. (1998): "İnsan Hakları, Fırsat Eşitliği ve Türkiye", Türkiye'de İnsan Hakları III Sempozyum, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara.

AYDIN, N. (2000): "İnsan Hakları ve Medya", I.Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri, 3-5 Mayıs, Ankara.

BAHAR, H. İ. (1998): Poliste Demokrasi ve İnsan Hakları II, Ankara Türk Demokrasi Vakfı.

BOZKURT E.; ÖZCAN M.; KÖKTAŞ A. (2001): Avrupa Birliği Hukuku, Nobel Yayın Dağıtım.

BÜYÜKKARAGÖZ, S. S.; KESİCİ Ş. (1998): Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi, Ankara, Türk Demokrasi Vakfı.

ÇAM, E. (1987): Siyaset Bilimine Giriş, İstanbul, Der Yayınları.

GÖZÜBÜYÜK, Ş. (1999): Yönetim Hukuku, Ankara, 12.Basım, Turhan Kitabevi.

- KARAMAN, Y. (2000):İnsan Hakları Eğitimi, Ankara, Anı Yayıncılık.
- KONGAR, E. (1999):Yamyamlara Oy Yok, İstanbul, 4.Basım Remzi Kitabevi.
- ÖZDEK, Y. (2000): Uluslararası Politika ve İnsan Hakları, Ankara, Birinci Basım, Öteki Yayınevi.
- PAINÉ, T. (1985): İnsan Hakları, İstanbul, Belge Yayınları, Siyasal düşünce Klasikleri 2.
- TANÖR, B. (1994): Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Ankara, Genişletilmiş. 3. Baskı, BDS Yayınları,
- ÜNAL, Ş. (1997): Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara, Yetkin Yayıncılık.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2006),
<http://yayim.meb.gov.tr/yayimler/sayi34/dogan.htm>, (03.04.2006)
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2006),
<http://yayim.meb.gov.tr/yayimler/sayi34/duman.htm>. (03.04.2006)
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2006), <http://www.canaktan.org/ekonomi/avrupa-birligi/insan-haklar.htm>. (03.04.2006)
- ANAVATAN PARTİSİ (2006), <http://www.anap.org.tr/anap/icraat/55icra/insan-hak.htm>. (03.04.2006)
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2006),
<http://Yayim.meb.gov.tr/yayimler/sayi34/ozturk.htm>. (03.04.2006)